

УДК 37.014.5

*Батечко Н.Г., доцент кафедри вищої та
прикладної математики Національного
університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат фізико-математичних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Висвітлено особливості застосування синергетичного підходу до методологічних аспектів формування державної освітньої політики в Україні. На ґрунті основних положень синергетичної теорії: відкритості, нелінійності, самоорганізації простежено тенденції сучасної державної освітньої політики та можливості її розвитку як міждисциплінарної сфери досліджень.

Ключові слова: державна освітня політика, синергетика, синергетичний підхід, відкритість, нелінійність, самоорганізація.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. В умовах розбудови української держави, докорінних змін в організації життєдіяльності країни, швидкого розвитку техніки та технологій, суцільної інформатизації та комп'ютеризації здійснюється реформування системи вищої освіти. У зазначеному контексті особливої значущості набуває визначення змісту, механізмів реалізації та основних векторів розвитку державної освітньої політики.

Адекватному вирішенню поставлених завдань сприятиме розроблення сучасної філософської методології як підґрунтя дослідження процесу формування державної освітньої політики, адже «модернізація освіти – це нова філософія освітньої діяльності, яка потребує нового інноваційного мислення, нових принципів організації навчального процесу, нових взаємовідносин в освітньому середовищі» [1, с. 16].

Аналіз наукових досліджень. Філософські, теоретичні й прикладні аспекти державної освітньої політики та її методологічні засади знайти своє відображення у працях В. П. Андрущенка, В. І. Бобрицької, Д. І. Дзвінчука, В. Г. Кременя, В. І. Лугового, С. М. Ніколаєнка, В. О. Огнев'юка, П. Ю. Сауха та інших вітчизняних дослідників.

Зазначені проблеми активно досліджують відомі в цій галузі зарубіжні фахівці: В. Адамський, П. Браун, А. Гайдзіца, Т. Левовицький та інші.

Втім, вважаємо, що на сучасному етапі реформування вищої школи України не повністю залишаються розкритими питання методологічного обґрунтування державної освітньої політики.

Мета статті – на основі синергетичної теорії складних відкритих систем провести теоретико-методологічне обґрунтування сучасної державної освітньої політики.

Виклад основного матеріалу. Державна освітня політика, як складне суспільне явище знаходить різну інтерпретацію у наукових джерелах. як:

«політика, що забезпечує розвиток і функціонування системи освіти, спрямована на забезпечення суспільства знаннями, необхідними для суспільного розвитку» [2, с. 20]; інтегральна сфера досліджень проблем освіти в контексті розвитку постіндустріального суспільства [11; 12], «складова частина політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти» [3, с. 10]; «сукупність пріоритетів і цілей, які формує уряд чи інший вищий орган для забезпечення заходів щодо удосконалення і розвитку системи освіти чи її елементів» [4, с. 112]; «діяльність держави щодо забезпечення функціонування та розвитку системи освіти» [5].

Втім, зазначимо, що в сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації, коли вища освіта набуває рис відкритості та нелінійності, змінюються принципи управління освітнім середовищем, характер педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу у вищій школі, нагальною є потреба у подоланні спрощеного та застарілого бачення феномену державної освітньої політики. Зауважимо, що традиційні підходи до досліджуваної проблеми, які ґрунтуються на нормах класичної науки і розглядають освітнє середовище як лінійну, закриту, рівноважну систему, фактично передбачають однозначність шляхів розвитку сфери вищої освіти та регламентують окреслені риси поведінки об'єктів освітнього середовища.

Вважаємо, що застосування теорії синергетики до створення сучасного методологічного підґрунтя державної освітньої політики є доречним, оскільки дозволяє цей феномен розглядати як відкриту систему, що самоорганізовується та саморозвивається, нелінійну систему, яка залежить як від зовнішнього середовища так і внутрішньої специфіки розвитку самої сфери вищої освіти.

Варто зазначити, що освітня політика, як і синергетика має міждисциплінарні властивості, що надає її розвитку особливих переваг на сучасному етапі наукових досліджень. Так, зокрема, як стверджують В. П. Андрущенко та В. Л. Савельєв: «освітня політика «Education Politics and Education Policy» – це міждисциплінарна, трансдисциплінарна сфера (field, domain) академічних та прикладних досліджень. Її складові – це по-перше, дослідження освітньої політики як politics. Теоретичні та методологічні джерела – політична наука (Political Science), політична філософія, політична соціологія. Предмет дослідження – «мета політика» (Politics of Policy). По-друге, – дослідження та аналіз освітньої політики як policy. Теоретичне та методологічне джерело – наука про політику (Policy Science), що поділяється, у свою чергу, на дві гілки – дослідження освітньої політики (Education Policy Study) та аналіз освітньої політики (Education Policy Analysis), які надають знанням прикладної спрямованості. Третя складова – порівняльна освітня політика (Comparative Education Politics and Policy). Предмет дослідження – освітня політика як politics і як policy в порівняльній перспективі. Рівні порівняльних досліджень – світова освітня політика, регіональна, національна, місцева (local), політика (politics and policy) вищих навчальних закладів, наприклад, університетів [6, с. 156]. Науковці вказують, що у

кожній із зазначених складових є свої особливості, які в свою чергу зумовлюють «загальний дизайн освітньої політики як сфери міждисциплінарних, трансдисциплінарних академічних та прикладних досліджень».

Зважаючи на міждисциплінарний характер освітньої політики, застосуємо основні категорії синергетики для методологічного обґрунтування досліджуваного феномену. Якщо синергетика є трансдисциплінарним утворенням, то і державна освітня політика, як було зазначено вище, знаходиться на межі декількох дисциплін: політичної науки, політичної філософії, політичної соціології тощо. Як наукова сфера вона повинна також враховувати результати власних спостережень і експериментальних досліджень та вибудувати на цьому підґрунті власні наукові зв'язки як всередині самої себе, так і з іншими науками. Звідси необхідним є створення умов для синергії наукових досліджень, яка б уможливила новий виток розвитку державної освітньої політики як науки. Зауважимо, що близьке за змістом до поняття «синергетика», «синергія» означає сукупну взаємодію декількох факторів та має результат більший, ніж той, який можна отримати, підсумовуючи просто окремі компоненти (ефект: «ціле більше частин»). Власне з цією думкою погоджуються В.П. Андрущенко та В. Л. Савельєв, вказуючи на той факт, що за сучасних умов особливого значення набуває координація зусиль вчених, що репрезентують різні наукові дисципліни та національні традиції в світовому, регіональному та національному масштабі [6, с. 157]. Координація, таких зусиль, як наголошують науковці є нагальним питанням порядку денного освітньої політики, важливою умовою інтеграції України у світовий дослідницький простір.

Зауважимо, що об'єктом дослідження синергетики є системи відкритого типу, основним принципом функціонування яких є самоорганізація, здійснювана на основі постійної та активної її взаємодії із зовнішнім середовищем. Поряд з тим, як зазначає С.Г. Рябов «серйозним недоліком української політичної науки вважається її замкненість» [7, с. 15]. Розглядаючи державну освітню політику як відкриту систему, можна, на наш погляд, говорити про її випереджувальний характер, як науки, адже відкриті системи вчасно реагують на зовнішні та внутрішні зміни завдяки самоорганізації.

Прояви самоорганізації можемо спостерігати, наприклад, вивчаючи особливості управління в освітньому середовищі. Так, у повсякденній практиці, незважаючи на всі зусилля керівництва організації, інтегрувати індивідуальні потреби в русло досягнення загальних цілей, члени організації завжди будуть домагатись, перш за все, задоволення своїх власних інтересів. Ці інтереси, як зазначають американські дослідники В. Хау та С. Міскел, можуть артикулюватись «неформальними» групами, що утворювались за індивідуальними, організаційними, етичними, гендерними тощо критеріями. Групи інтересу можуть різнитися за цінностями, переконаннями, які вони сповідують, рівнями знань [8, с. 186]. Ці відмінності, як зазначають науковці, є досить сталими і є «джерелом багатьох напружених ситуацій та

конфліктів». Конфлікт, на думку американських вчених – ознака «здоров'я організації, а не її патологія». З синергетичних позицій приведені явища, ми можемо вважати проявами самоорганізації освітньої системи та можуть бути використані для її розвитку. Зазначені особливості управління освітніми організаціями, як зауважують В.П. Андрущенко та В. Л. Савельєв [7, с. 143], мають враховувати керівники навчальних закладів. У цьому контексті важливою є думка В.А. Кушніра, який вважає, що сутність застосування синергетичного підходу до управління педагогічним процесом полягає в тому, що він орієнтується на внутрішнє, властиве самому педагогічному процесу, а не бажання, наміри, проекти суб'єкта експериментальних, реформаторських чи інших дій. За таких умов кожен компонент управління на кожному рівні ієрархії формує поле можливостей для іншого рівня [9, с. 55-56].

В контексті обговорення досліджуваної проблеми варто зауважити, що сфера вищої освіти в Україні перебуває у перехідному періоді, а це означає, «що ні дедуктивний етап дослідження, ні системний підхід, які є надзвичайно результативними, не можуть вирішити складних проблем, які виникають у перехідний період. Тим більше, система освіти є динамічною системою, і тому спосіб поєднання нелінійних зв'язків між її частинами сумісний з усіма реальними відносинами як середовищем їх існування» [10, с. 23]. Це досягне завдяки синергетичному підходу, який уможливить, на наш погляд, ефективну державну освітню політику, тим більше, коли на місце директивного, «лінійного планування» прийшло стратегічне та змінюються стосунки між державою та вищими навчальними закладами. Окрім того, маркетингізація освіти та формування ринку освітніх послуг зумовлюють вплив бізнесових структур на освітню політику держави, що загалом і формує її нелінійний характер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нами було розглянуто лише деякі аспекти особливостей застосування синергетичної теорії до обґрунтування методологічних засад державної освітньої політики, а саме – зроблено спробу досягнути політичний вимір освіти як складного суспільного явища, використовуючи переваги багатодисциплінарності, відкритості, нелінійності та самоорганізації. Разом з тим, активному впровадженню синергетичних ідей у теорію формування державної освітньої політики перешкоджає традиційне мислення, що, на наш погляд, не сприяє впровадженню у наукові пошуки нових ідей, теорій та моделей. Окреслена у статті тематика уможлиблює, на наш погляд, розвиток сучасних стратегій формування державної освітньої політики.

Джерела:

1. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеума Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», 2013. – 460 с.
2. Журавський В.С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В.С. Журавський // Правова держава: щорічник наукових праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ, 2003. – Вип. 14. – С. 20-30.

3. Куклин В.Ж., Беляков С.А. Системные аспекты образовательной политики и управления образованием / В.Ж. Куклин, С.А. Беляков // Университетское управление. – № 326. – С. 10-23.
4. Корсак К. Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз / К. Корсак. – К.: Ніжин, 2004. – 218 с.
5. Налетова И.В. Образовательная политика в области образования / И.В. Налетова [Электронный курс] – Режим доступа: <http://www.tsu.tmb.ru>
6. Андрущенко В.П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В.П. Андрущенко, В.Л. Савельєв. – К.: «МП Леся», 2010. – 386 с.
7. Рябов С.Г. Політична наука в Україні ХХІ століття: стан та перспективи розвитку. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні». – 2005. – 103 с.
8. Hoy W, Miskel C. Educational administration / Theory, Research and Practice. – McGraw – Hill Inc. – 1996. – 495 p.
9. Кушнір В.А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект: Монографія. – Кіровоград: Видавничий центр КДПУ, 2001. – 338 с.
10. Кремень Василь. Сучасний навчальний процес як синергетична система / Василь Кремень // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: Монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – 460 с.
11. Bobrytska V. I. Educational Policy of Ukraine as a Crucial Problem of Ukrainian State Formation / V. I. Bobrytska // Матеріали за 9-та научна практична конференція «Настоящи изследвания и развитие», 17-25 януари 2013. – Том 15. Педагогически науки. – София, «Бял ГРАД-БГ» ООД. – С. 65 – 67.
12. Bobrytska V.I. Planning and Implementation of Education Policy of Ukraine at the Present Stage of Civil Society Development/ Materialy IX mezinarodni vedecko-prakticka konsference «Moderni vymozenosti vedy – 2013» (27 ledna – 05 unora 2013 roku). – Dil 32. Pedagogika : Praha. Publishing «Education and Science» s.r.o. – P. 85 – 87

Отображено особенности использования синергетического подхода к методологическим аспектам формирования государственной образовательной политики. На почве основных положений синергетической теории: открытости, нелинейности, самоорганизации прослежено современные тенденции государственной образовательной политики и возможности её развития как междисциплинарной сферы исследований.

Ключевые слова: государственная образовательная политика, синергетика, синергетический подход, открытость, нелинейность, самоорганизация.

The peculiarities of application of the synergetic approach to the methodological aspects of formation of the government education policy in Ukraine are investigated in the article. The tendencies of the government education policy and the opportunities of its development as interdisciplinary sphere of research have been studied on the basis of the key principles of the theory of synergy such as publicity, nonlinearity and self-organization.

Keywords: government education policy, synergy, synergetic approach, publicity, nonlinearity, self-organization.